

Gál Andor

A Kúria elvi bírósági határozata az elvesztett dologgal menekülő tolvajjal szembeni védekezés jogszerűségéről¹

A támadó kockázatviselési kötelezettsége mint a jogértelmezés zsinórmértéke az átalakuló bírói gyakorlatban

Hivatalos hivatkozás: EBH2018. B.11. (Kúria Bfv.III.859/2017/13.)

Tárgyszavak: *apprehensio* – *ablatio* – bűnös szándék – elvétel – jogos önhatalom – jogos védelem – *praetextus* – szükségesség

Értelmezett jogszabályhelyek: Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény) V. cikk, 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) 22. § (1) bekezdés, 23. § (1)–(2) bekezdés, 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (Be.) 273. §, 1998. évi XIX. törvény 6. § (3) bekezdés c) pont, 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) 5:6. §

1. Tények
2. Pertörténet
 - 2.1. Az elsőfokú eljárás
 - 2.2. A másodfokú eljárás
 - 2.3. A felülvizsgálati eljárás
3. A döntés jogi érvelésének rekonstrukciója
 - 3.1. A jogos védelmi helyzet fennálltának kérdésével kapcsolatos érvek
 - 3.2. Az elhárítás szükségességének kérdésével kapcsolatos érvek
4. A rendelkezés és a *ratio decidendi*
5. Az érvelés kritikája
6. Az ítélet jelentősége

1. Tények

Az I. r. terhelt 2012. december 7-én, 15 óra körül Budapesten közlekedett az általa vezetett, az O. Sz. K. tulajdonában álló személygépkocsival. Az érintett útszakasz lakott területen belüli, osztott pályás, kétirányú, két-két forgalmi sávval ellátott, aszfalt burkolatú, egyenes, sík lejtésű főútvonal, ahol a megengedett legnagyobb sebesség 50 km/h. Az adott útszakasz mindkét oldalán szintben kiemelt járda található.

Az I. r. terhelt az Á. út és a Zs. tér kereszteződésének területe előtt a piros lámpánál megállt, a két forgalmi sáv közül a külső forgalmi sávban, nem első járműként. Mialatt I. r. terhelt járműve állt, a motorkerékpár vezetésére jogosító vezetői engedéllyel nem rendelkező, motorkerékpáros bukósisakot viselő II. r. terhelt az általa vezetett, utasként a szintén

motorkerékpáros bukósisakot viselő H. S. A.-t szállító motorkerékpárral I. r. terhelt személygépkocsijának jobb oldalához haladt. I. r. terhelt táskájának eltulajdonítása céljából H. S. A. a jármű felhúzott, jobb oldali első üvegét betörte és I. r. terhelt jobb első ülésen lévő táskáját kivette a járműből a benne lévő pénztárcával, 10 000 forint készpénzzel, ékszerrel, bankkártyákkal, mobiltelefonnal és személyes okiratokkal együtt, majd II. r. terhelt a társát szállító motorkerékpárral a helyszínről a Zs. téren keresztül az L. utca irányába elhajtott.

Az I. r. terhelt, miután észlelte táskájának elvételét, személygépkocsijával az értékeivel menekülő motorkerékpárosok után indult, azzal a szándékkal, hogy azokat visszaszerezze. A II. r. terhelt, menekülése során, a Zs. téren keresztül az L. utca és az Sz. út kereszteződésének irányába közlekedett, míg I. r. terhelt gyorsítással folyamatosan követte őt. Ennek során a menekülő II. r. terhelt az L. utca két forgalmi irányát elválasztó záróvonalát átlépve, áthaladt előbb a menetirány szerinti bal oldali belső forgalmi sávba, majd a menetirány szerinti bal oldali külső forgalmi sávba, amely forgalmi sávokban egyre megközelítve követte őt I. r. terhelt.

A lopási cselekmény elkövetésétől kb. 500 méternyi távolságra, a menetirányuk szerinti bal oldali külső forgalmi sávban az üldözés során I. r. terhelt 74–81 km/h sebességre gyorsítva a jármű elejével nekiütközött a menekülő II. r. terhelt által vezetett, mintegy 65–69 km/h sebességre lelassuló motorkerékpár hátuljának. Ezzel egyidejűleg két ismeretlen személy az L. utca, terheltek haladási irányát tekintve bal oldali járdáján, a két járművel szemben, az ütközési hely közvetlen közelében gyalogolt a járdán, valamint ugyanitt (az ütközéstől kb. két autónyi távolságra) egy másik gépkocsi parkolt, benne utasokkal. Az úttest e forgalmi sávja ezen a szakaszon 5,2 méter széles, ennek belső felén közlekedtek a járművek.

Az ütközés következtében a kb. 73–80 km/h sebességre gyorsuló motorkerékpár hátulja megemelkedett, melynek következtében II. r. vádlott elvesztette a jármű irányítása feletti uralmát. Az így felboruló motorkerékpár – a két vádlott számára irányadó közlekedési lámpa piros fényjelzésének időtartama alatt – átsodródva egy útkereszteződés területén, kb. 34–39 km/h sebességgel nekiütközött a haladási irányára szerint az L. utcában szemből érkező, a külső forgalmi sávban az útkeresz-

¹ A jogeset által felvetett számos elgondolkodtató kérdéstről a tanulmány elkészítését megelőzően több kollégámmal is volt szerencsém egyeztetni. Észrevételeiért, megjegyzéseiért külön köszönettel tartozom Ambrus Istvánnak, Harangozó Attilának, Mezőlaki Eriknek, Nagy Ferencnek és Szomora Zsoltnak. Köszönetemet fejezem ki továbbá a Fővárosi Törvényszéknek, amely az első- és másodfokú, és a Kúriának, amely a jelen elemzés tárgyát képező bírósági határozat anonimizált változatát, rendelkezésemre bocsátotta.

teződés után forgalmi okból álló, L. T. Gy. által vezetett személygépkocsinak.

I. r. terhelt a motorkerékpárnak ütközést követően az előtte felboruló motorkerékpár mögül hirtelen, jobbra irányuló kormányzással behaladt a szemközti, belső forgalmi sáv területére és ott a szemből közlekedő, piros fényjelzés miatt álló, Cs. L. által vezetett személygépkocsinak ütközött kb. 60–66 km/h sebességgel. Ez a gépkocsi az ütközés hatására a mögötte álló, S.–T. P. által vezetett, utast is szállító személygépkocsinak ütközött. S.–T. P. az ütközés következtében a mellkas és a hasfal zúzódásaiban megnyilvánuló, nyolc napon belül gyógyuló könnyű sérüléseket szenvedett el.

A motorkerékpárral egy jármű alá beszoruló H. S. A. a kórházba szállítását követően, mellkasi főverőér-szakadás, mellüri vérgyülem és mindkét oldali lábszártörések okozta traumásvérzéses sokk következtében életét veszítette. Az általa elszenvedett sérülések és a bekövetkezett halál között közvetlen okozati összefüggés állt fenn.

Az ütközés következtében Cs. L. a mellkas és a hasfal zúzódásaiban megnyilvánuló, nyolc napon belül gyógyuló könnyű sérüléseket, míg a járművéből kiszálló és a táskát magához vevő, értékeit visszaszerző I. r. terhelt a jobb láb zúzódásában megnyilvánuló könnyű sérülést szenvedett.

Az ütközés hatására a motorkerékpárról lerepülő, nyolc napon belül gyógyuló sérülést szenvedő II. r. terhelt az esési helyéről felállva, kis időre a másik sérült (H. S. A.) közelébe ment, majd az Sz. úti kereszteződéstől elfutott, anélkül, hogy az úttesten fekvő, életveszélyes sérüléseket szenvedő H. S. A.-nak, illetve Cs. L. sértettnek a tőle az adott helyzetben elvárható segítséget nyújtott volna.

Rajtuk kívül még számos (legalább hét-nyolc) gyalogos tartózkodott a kereszteződésben, illetve haladt a járdán vagy az úttesten a járműütközések közvetlen hatókörében vagy a járművek ütközés utáni lehetséges csúszási nyomvonalában.

Az I. r. terhelt által okozott ütközések hatására az O. Sz. K. tulajdonában álló személygépkocsiban 1 540 000 forint, a H. S. A. által vásárolt motorkerékpárban 112 000 forint, az L. T. Gy. tulajdonában lévő személygépkocsiban 515 000 forint, a K. I. L.-né tulajdonában lévő személygépkocsiban 292 000 forint, míg az S.–T. P. tulajdonában lévő személygépkocsiban 367 000 forint kár keletkezett.

2. Pertörténet

2.1. Az elsőfokú eljárás

A Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság Kovács József vezette tanácsa, 10.B.850/2015/31. számú ítéletével az I. r. terheltet közúti veszélyeztetés büntetében [a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (a továbbiakban: Btk.) 234. § (1) bek.], 2 rb. rongálás büntetében [Btk. 371. § (1) és (3) bekezdés a) pont] és 2 rb. rongálás vétségében [Btk. 371. § (1), (2) bek. a) pont] mondta ki bűnösnek, ezért őt halmazati büntetésül egy év szabadságvesztésre és két év közúti járművezetéstől eltiltásra ítélte. A szabadságvesztés végrehajtását két év próbaidőre felfüggesztette.

A kerületi bíróság a II. r. terhelt bűnösségét segítségnyújtás elmulasztása vétségében [a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* (a továbbiakban: régi Btk.) 172. § (1) bek.] állapította

meg, ezért őt egy év hat hónap, végrehajtásában három év próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre és öt év – „A” járműkategoríára vonatkozó – járművezetéstől eltiltásra ítélte.

2.2. A másodfokú eljárás

A kétirányú fellebbezések folytán másodfokon eljáró Fővárosi Törvényszék Barabásné Birinyi Andrea, Scholtz Hilda és Radnainé Solymosi Viktória összetételű tanácsa, 29.Bf.10.584/2016/6. számú ítéletével az elsőfokú határozatot megváltoztatta: az I. r. terhelt közlekedési bűncselekményét közúti veszélyeztetés büntette minősített esetének [Btk. 234. § (1) bek., (2) bek. c) pont], a Btk. 371. § (1), (2) bekezdés a) pontja szerint rongálás vétségeként értékelt cselekményét pedig három rendbelinek minősítette. Az I. r. terhelttel szemben kiszabott szabadságvesztés tartamát két évre súlyosbította, egyúttal őt előzetes mentesítésben részesítette. A II. r. terhelt segítségnyújtás elmulasztásaként értékelt cselekményét a Fővárosi Törvényszék két fő rendbelinek ítélte meg, a vele szemben kiszabott szabadságvesztés tartamát egy év két hónapra enyhítette, míg a járművezetéstől eltiltást mellőzte. Egyebekben az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.

2.3. A felülvizsgálati eljárás

A Kúria Kónya István vezette tanácsa, Bfv.III.859/2017/13. [EBH2018. B.11. (a továbbiakban: EBH)] számú ítéletével az I. r. terhelt védője által előterjesztett felülvizsgálati indítványt alaposnak ítélte, a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31. számú, valamint a Fővárosi Törvényszék 29. Bf.10.584/2016/6. számú ítéletét az I. r. terhelt tekintetében megváltoztatta és őt az ellene a Btk. 234. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés c) pontja szerint minősülő közúti veszélyeztetés büntette, továbbá 2 rendbeli, a Btk. 371. § (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő rongálás büntette, valamint 3 rendbeli, a Btk. 371. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő rongálás vétsége miatt emelt vád alól felmentette.

3. A döntés jogi érvelésének rekonstrukciója

A Kúria elvi határozatának indokolásában foglalt különböző jogi érveket az átláthatóság megkönnyítése érdekében célszerűnek tűnik két dogmatikai kategória szerint csoportosítani.

3.1. A jogos védelmi helyzet fennálltának kérdésével kapcsolatos érvek

A Kúria mindenekelőtt úgy foglalt állást, hogy a vizsgált történeti tényállásban a táská elvételével az I. r. terhelt jogos védelmi helyzetbe került, és ez a szituáció a támadók nyomán követése során mindvégig fennállt. E következtetés alapját azon premissza képezi, miszerint a személy elleni jogtalan támadás elhárításával ellentétben a védekezés eltérő módja lehet szükséges a javak oltalmazásának eseteiben (EBH 59. pont). Tekintettel arra, hogy a jogszerűen tulajdonban tartott vagy birto-

kolt vagyontárgy eltulajdonítást célzó elvétele – a Btk. 22. § szempontjából – a javak ellen intézett jogtalan támadásnak minősül, annak törvényes elhárítási módja lehet az elvétel folyamatának a védekező általi megszakítása, ami megvalósulhat a dolognak a tetten ért tolvajtól való visszaszerzésével, ha a dolog feletti jogos uralmi helyzet így visszaállítható (EBH 61., 63. pontok). Ebből következően – a Kúria álláspontja szerint – a javak elleni jogtalan támadást gépjárművel végrehajtó támadót gépjárművel nyomon követni, és a jogtalanul elvett javak visszaadásának kikényszerítése végett utolérni, olyan törvényes joggyakorlás, amely a jogos védelem keretei közé illő elhárító cselekmény (EBH 100. pont).

Ezen túlmenően a legfőbb bírói fórum kiemeli, hogy a javak elleni támadás esetén a jogos védelem megítélése nem független a vagyon elleni bűncselekmény (lopás) kísérletként vagy befejezettként értékelésének dogmatikai problematikájától, a dolog fölötti tényleges uralom megszerzésétől (EBH 65. pont). Márpedig a támadás mint bűncselekmény a táskának az utastérből való kivételével nem jutott a befejezettség stádiumába, az kísérleti szakban rekedt, mivel a sértettnek (jelen esetben I. r. terheltnek) a nyomon követés folytán reális lehetősége állt fenn az eredeti birtokállapot helyreállítására. Erre figyelemmel pedig a lopási cselekmény a jogos védelem nézőpontjából mint folyamatban lévő támadás értékelendő, így vele szemben jogos védelem gyakorolható.

A Kúria okfejtéséből továbbá az is kitűnik, hogy a fentiekkel ellentétes értelmezés a jogos védelem hatókörének indokolatlan leszűkítéséhez, és az alapjoggyakorlás észszerűtlen korlátozásához vezethetne (EBH 62. pont). Emellett a bűnözést is ösztönözheti azáltal, hogy a jogtalan támadónak a támadás egyedi körülményeinek megválasztásában rejlő helyzeti előnye változatlanul fennmaradna (EBH 78. pont).

3.2. Az elhárítás szükségességének kérdésével kapcsolatos érvek

A Kúria álláspontja szerint az I. r. terhelt az adott élethelyzetben az egyetlen rendelkezésre álló elhárítási módot választotta, amikor a jogtalan támadók nyomon követése révén kívánta a javait visszaszerezni, joggal remélte ugyanis, hogy az üldözés okán a tolvajok eldobják a táskáját. A legfőbb bírói fórum kiemeli, miután ez nem történt meg, a visszaszerzés szükségképpen az elkövetők kényszerű megállításával kellett, hogy történjen (EBH 82. pont). A Kúria a szükségesség elemzése körén belül rámutat arra is, hogy az elhárítás során nem vitathatóan közlekedési veszélyhelyzet jött létre, amelyet azonban éppen a II. r. terhelt és társa teremtett meg azáltal, hogy a motoros támadás formájában veszélyes elkövetési módszert választottak, melynek elhárítása másként, mint a személygépkocsival üldözéssel, majd megállásra kényszerítéssel nem volt lehetséges (EBH 84. pont).

A felülvizsgálati tanács döntésében kiemeli továbbá, hogy az elhárítás halált okozó kimenetele sem tette a védekezést szükségtelemmé. Ezzel összefüggésben a Kúria kifejtette, hogy „az elhárító cselekmény nélkülözi a szándék bűnösségét. Ez egyben azt is jelenti, hogy nincs kiindulási alap arra, hogy az ilyen cselekvés következményei esetében a Btk. 9. §-a szerinti felelősség felmerüljön. Ez ugyanis csak bűnös szándékhoz fűződhet” (EBH 93. pont).

A fenti érvelés alapján a Kúria arra a következtetésre jutott, hogy „az eljáró bíróságok a Btk. Általános Részének a büntethetőséget kizáró okokról rendelkező anyagi jogszabály[át] [jogos védelem 22. § (1) bekezdés] hagyták figyelmen kívül, illetve értelmezték rendeltetésével, alkotmányos háttérével ellentétesen, amikor az I. r. terhelt büntetőjogi felelősségét megállapították” (EBH 87. pont).

4. A rendelkezés és a *ratio decidendi*

A pertörténetben rögzítettek szerint a Kúria – figyelemmel arra, hogy az I. r. terhelt a Btk. 22. § (1) bekezdése szerinti jogos védelmi helyzetben cselekedett – a megtámadott határozatokat a *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* (a továbbiakban: régi Be.) 427. § (1) bekezdés a) pontja alapján megváltoztatta és az I. r. terheltet az ellene a Btk. 234. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés c) pontja szerint minősülő közúti veszélyeztetés büntette, továbbá 2 rendbeli, a Btk. 371. § (1) bekezdésébe ütköző és a (3) bekezdés a) pontja szerint minősülő rongálás büntette, valamint 3 rendbeli, a Btk. 371. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő rongálás vétsége miatt emelt vád alól – a régi Be. 6. § (3) bekezdés c) pontjára figyelemmel a régi Be. 331. § (1) bekezdése alapján – felmentette.

A határozat *ratio decidendi*jei – az érvelési rekonstrukció felépítéséhez hasonlóan, ahhoz tulajdonképpen illeszkedve – két csoportba sorolhatók be aszerint, hogy az adott jogi megállapítások a jogos védelmi szituáció fennálltához vagy az elhárítás szükségességéhez kapcsolódnak.

Ratiok a jogos védelmi helyzet fennálltához fűződően:

4.1. A személy elleni jogtalan támadás elhárításához szükséges védekezéshez képest az elhárítás eltérő módja lehet indokolt a javak védelme érdekében. Így a javak elleni támadásnál a jogos védelem nem korlátozódik kizárólag az elvételnek (teszt kontaktust igénylő) megakadályozására. A javak elleni támadás esetén az elhárító magatartás szükségképpen a visszaszerzés jogosultságát jelenti.

4.2. Jogos védelmi helyzet fennállása esetén az elhárító cselekményhez kapcsolódó büntetőjogi felelősség elsődlegesen a jogos védelem szabályai (Btk. 21–22. §) alapján zárandó ki, ehhez képest az egyéb, a magatartás társadalomra veszélyességét elimináló körülmények (pl. jogszabályi engedély) alkalmazása háttérbe szorul.

4.3. Javak elleni támadás esetén a jogos védelem megítélése nem független a vagyon elleni bűncselekmény (lopás) kísérletként vagy befejezettként értékelésének dogmatikai problematikájától, a dolog fölötti tényleges uralom megszerzésétől.

4.4. A lopás mindaddig kísérleti stádiumban marad, amíg a jogtalan eltulajdonítást célzó magatartás a birtokos jelenlétében, szeme előtt történik, a birtokos azt folyamatosan figyelemmel kíséri és tettenérés okán, követve, üldözve az elkövetőket lehetősége is van közbeavatkozni.

Ratiok az elhárítási szükségesség kritériumához kapcsolódóan:

4.5. Az I. r. terhelt az adott esetben a konkrét jogtalan támadás elhárításának egyedüli lehetséges módját alkalmazta, így a rendelkezésére álló védekezési módhoz képest a más (enyhébb) megválasztása fogalmilag kizárt.

4.6. Az elhárító cselekmény nélkülözi a „szándék bűnösségét” (*sic!*). Ez egyben azt is jelenti, hogy nincs kiindulási alap arra, hogy az ilyen cselekvés következményei esetében a Btk. 9. § szerinti felelősség felmerüljön. Ez ugyanis csak bűnös szándékhoz fűződhet.

4.7. A védelmi cselekmény szükségessége az elhárító cselekménnyel érintett, támadónak nem minősülő személyekhez kapcsolódó jogtárgy-veszélyeztetésre is kihat.

5. Az érvelés kritikája

5.1.1. Alapjogi és *nullum crimen* érvelés

A kúriai határozat indokolásának középpontjában álló elvi tétel alátámasztásául felhívott egyes érvek alapvetően alkotmányos büntetőjogi követelmények (más nézőpontból: tilalmak) köré rendeződnek.² A legfőbb bírói fórum ugyanis arra hívja fel a figyelmet, hogy a személy, illetve javak elleni támadások esetében – a jogtárgyvédelem sajátosságaira figyelemmel – az eltérő jellegű védekezés is szükséges lehet. Erre tekintettel a személy elleni támadással szembeni védekezés követelményei különbözőek a javakat sértő cselekmények elleni fellépés esetében alkalmazandó kritériumokhoz képest: a veszélyeztetett jogtárgyak jellege ugyanis önmagában nem eredményezheti a büntethetőségi akadály restriktív értelmezésén keresztül a büntetőjogi felelősség kiterjesztését, és az alapjogi hatókör leszűkítését.

A Kúria ezen alkotmányos büntetőjogi alapokon nyugvó kiindulópontjával egyetért. Ezzel összefüggésben a következőket szükséges kiemelni.

Az Alaptörvény V. cikke a jogos önvédelem jogát alapjogként deklarálja: „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”³ Erre figyelemmel az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése alapján az önvédelem alapjogának korlátozására csak más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával kerülhet sor.⁴

Ezen túlmenően az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése alapjogként rögzíti a *nullum crimen sine lege* alapelvet.⁵ Ennek

a princípiumnak egyik részleme a *nullum crimen sine lege scripta* elnevezésű követelmény, illetve tilalom.⁶ A tilalom szerint a büntetőjogban az elkövető terhére szóló szokásjog, valamint bírói jog alkalmazása nem megengedhető.⁷ Egy büntetőjog-ellenességet kizáró körülményre vonatkozó törvényi rendelkezés hatókörének jogalkalmazói értelmezéssel történő leszűkítése tehát ezen alapelvre figyelemmel sem fogadható el, mivel az a büntetőjogi felelősség kiterjesztéséhez vezet, ami nyilvánvalóan az elkövető terhére szól.

Álláspontom szerint a támadás intézett vagy közvetlenül fenyegető jellegének, és azzal összefüggésben a védekezés szükségességének megítélése során nem lehet eltekinteni attól az egyedi élethelyzettől, amelyben a támadás ténylegesen lezajlott. Értelmszerűen a személyt, illetve javakat érintő támadások különböző sajátosságokkal rendelkező szituációkban játszódhatnak le, ebből fakadóan azok büntetőjogi értékelése is eltérő lehet. Ezen a véleményen van a német szakirodalomban Wolfgang Mitsch is, aki szerint a jogos védelmi helyzet kérdését nem lehet a való élettől elrugaszkodottan megítélni, vagyis a menekülő tolvajjal szembeni fellépés problémáját „empirikus-kriminológiai” szempontból is vizsgálni kell.⁸ A kifejtettekre figyelemmel is el kell ismerni, hogy a jogos védelmi helyzet időbeliségére irányadó törvényi kritériumoknak általános, minden ügyben egységesen alkalmazható fogalom meghatározás nem adható. E feltételek fennálltát már a korábbi ítélkezési gyakorlat is az adott történeti tényálláshoz kötötten vizsgálta: „A jogos védelemnek azt a lehetséges egyik feltételét, hogy volt-e közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, csak az eseménysor egészének – mint folyamatnak – az értékelésével lehet megállapítani, mivel az elhárító magatartást közvetlenül megelőző helyzet[...] csak az előzményekkel összefüggésben fejezi ki a valóságos helyzetet.”⁹ E megközelítés pedig az EBH-ban is változatlanul továbbél: „A jogos védelem megítélése szituációfüggő, konkrét ügyre, körülményekre vonatkozó.” (EBH 92. pont).

E gondolatmenethez fűződően ugyanakkor szükséges azt a további konklúziót is levonni, hogy a vizsgálandó törvényi feltételek megítélésének egyedi ügghöz kötöttsége a normaértelmezés eredményének meghatározását is viszonylagossá teszi. Nyilvánvaló, hogy megszorító vagy tágító jogértelmezésről ilyen esetekben kétséget kizáróan csak akkor lehet szólni, ha az értelmezett normaszöveg immanens jelentése absztrakt szinten meghatározható, vagyis a tényállási elemet érintően ún. megállapító interpretációs eredmény rendelkezésre áll.¹⁰ Ennek hiányában egy-egy konkrét jogértelmezést csak akkor lehet megszorító vagy kiterjesztő hatásúnak tekinteni, amennyiben az interpre-

² Az alkotmányos büntetőjog fogalomrendszerére a hazai szakirodalomban ld. SZOMORA Zsolt: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései.* (Szeged: Pólay Elemér Alapítvány 2015) 13–21.

³ Az alapjogi deklaráció jelentőségének elemzésére ld. GAL Andor: „A jogos védelem ratio legis-e alkotmánykonform értelmezésben.” in: BALOGH Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről. Tanulmányok a Szege-di Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar oktatóinak tollából.* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2016) 417–418.

⁴ E rendelkezés voltaképpen az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően az Alkotmánybíróság gyakorlatában kidolgozott szükségességi-arányossági teszt alkotmányozói elismerése. Erre az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlatából ld. például 7/1991. (II. 28.) AB határozat (ABH 1991, 22., 26.); 25/1991. (V. 18.) AB határozat (ABH 1991, 414., 418.); 9/1992. (I. 30.) AB határozat (ABH 1991, 59., 68.).

⁵ „Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy

– nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”

⁶ NAGY Ferenc: „A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről.” *Magyar Jog* 1995/5. 264.

⁷ NAGY (6. lj.) 264.

⁸ MITSCH, Wolfgang: „Rechtswidrigkeit” in: BAUMANN, Jürgen – WEBER, Ulrich – MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Allgemeiner Teil.* (Bielefeld: Verlag Ernst und Werner Gieseking ¹¹2003) 350–351.

⁹ BH2003. 50.

¹⁰ A jogszabály-értelmezés eredménye szerint lehet megállapító, megszorító vagy kiterjesztő jellegű. Erre bővebben ld. NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része* (Budapest: HVG-ORAC 2008) 74-75.

tált jogszabályszoveg jelentésén nyilvánvalóan túlterjeszkedik, vagyis a tényállási elem szemantikai értelmének ellentmond (*contra legem* jogértelmezés). Ilyen helyzetben már – ahogyan arra a Kúria is utalt – a büntetőjogi felelősség hatókörét befolyásoló jogalkalmazásról lehet szólni, amely pedig a jogos önvédelem alapjogát és az anyagi jogi legalitás elvét egyaránt sértheti. Ezzel összefüggésben a Kúria határozatának indokolásából az olvasható ki, hogy a legfőbb bírói fórum álláspontja szerint nyilvánvalóan az említett alaptörvény-ellenes helyzet állt volna elő, ha a bírósági joggyakorlat a javak elleni támadásokkal szembeni elhárítás eseteire is a személyt érintő jogos védelem kritériumainak teljesülését követelte volna meg. Összegezve: a Kúria úgy tekintette, hogy a vonatkozó alkotmányos büntetőjogi követelményekkel a jogos védelem általános szabályának azon értelmezése áll összhangban, amely szerint a jogtalan támadás révén elvesztett dolog nyomon követéssel történő visszaszerzése egy, még az érintett jogi tárgy (javak) ellen közvetlenül fennálló behatás elhárításaként fogható fel, így e cselekmény a Btk. 22. § (1) bekezdése alá szubsumálható.

E jogalkalmazói felfogás véleményem szerint nem kifogásolható, a dolog „azonnali” visszaszerzésében álló elhárítás pedig a jogos védelem alkalmazási köréből elvi értelemben nem zárható ki, mivel ilyen kategorikus jogértelmezés a jogintézmény hatókörét megszorító eredménnyel járhat, amely – a fentiekben említettek szerint – alkotmányosan nem megengedhető.

5.1.2. A teleologikus érvelés

A 4.1. pontban megjelölt *ratio decidendi* helytállóságát a felülvizsgálati tanács a jogos védelem jogintézményi céljával is igazolni kívánja: „A jogtalan támadó megtámadottal szembeni helyzeti előnye (ti. a támadás egyedi sajátosságainak megválasztása) éppen ebben az önkényben áll, s a védekezéshez fűződő jog emiatti elvitatása a kockázatmentes elkövetés (bűnözés) elfogadását, ezáltal közvetve ösztönzését jelentené.” (EBH 78. pont). A Kúria ezen a ponton voltaképpen tehát teleologikus normaértelmezést végez,¹¹ okfejtésének lényege ugyanis azon a premisszán alapul, hogy a büntetőjog a jogtárgyak hatékony oltalmazása érdekében szabályozza a jogos védelem intézményét, ezen alapvetéssel pedig nem lehet összeegyeztethető a javakkal szembeni támadás elhárításának lehetőségét korlátozó bírósági joggyakorlat. A bíróság kifejti, hogy az elvesztett dolog magánál tartó, azzal menekülő tolvaj folyamatos nyomon követéséhez való jogosultságot kétségbe vonó judikatúra valójában a bűnözést ösztönözné azáltal, hogy a támadás következményei viselésének kockázatát a védekezőre hárítja. Ez pedig nyilvánvalóan nem lehet a jogos védelem szabályozási célja, éppen ellenkezőleg, az rendeltetése szerint a jövőbeni jogtalan támadások megelőzésére szolgál.

A jogos védelem e generálprevenatív hatása valóban létező jelenség, az a védekezési jog általános jogrendvédelmi funkciójával áll összefüggésben.¹² A német jogirodalomban Claus

Roxin is hangsúlyozza, hogy a jogos védelem szabályozása egyaránt szolgál generál- és speciálprevenatív célokat.¹³ Az általános megelőzést illetően a jogos védelem jogrendvédelmi funkciója kifejezésre juttatja, hogy a támadó jogellenes cselekményét csak rizikó vállalása mellett fejtheti ki, a védekezés következményeinek kockázatát ugyanis neki, és nem a büntetlenséget élvező elhárítónak kell viselnie.¹⁴ A megtámadott, és a neki segítséget nyújtó további személyek általi elhárítás jelentette fenyegetés adott esetben pedig nagyobb lehet, mint a támadás révén realizálható előny. Mindezen tényezők előzetes mérlegelése befolyásolhatja a támadás megvalósítására vonatkozó szándék kialakulását.¹⁵ Ez az elrettentő erő tehát a jogellenes cselekmények tanúsításától való tartózkodásra intheti a társadalom tagjait. Mindez a jogos védelemhez fűződő általános megelőző hatás negatív vetületét jelenti. Roxin emellett elismeri a jogos védelem pozitív generálprevenációs karakterét is, hiszen e jogintézmény szabályozása erősítheti a potenciális elkövetőkben a morális gátlásokat és elősegítheti esetükben a jogkövető magatartást.

A speciálprevenatív hatást pedig Roxin szerint az jelentheti, hogy a védekező a konkrét szituációban egy jogellenes cselekmény megakadályozásával olyan elrettentést gyakorol kifejezetten a támadóra nézve, amely őt a jövőbeni normakövetésre szoríthatja.¹⁶ Ebben a relációban tehát az egyéni megelőzés fókuszában nem az elkövető nevelése, reszocializációja, hanem sokkal inkább elrettentése áll.¹⁷ Az eredményes elhárítás ugyanis világossá teheti számára, hogy a jövőben nem érdemes újra a jogtalanság talajára lépnie, mert, ha az állami védelmi mechanizmust ki is tudja játszani, még mindig akadályozhatja cselekménye megvalósítását az egyéni védekezés lehetősége.

Álláspontom szerint Roxin elmélete a generálprevenációt illetően helytálló. A fentiekben ismertetett érvek egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy a jogos védelem szabályozásának feltétlenül van generálprevenációs hatása. Ennek elismerésére már a korábbi bírói gyakorlatban és jogtudományban is találunk példákat. A Debreceni Ítéletábla egyik határozatában kifejezetten rámutatott, hogy a védelmi jogosultság csorbítása nagymértékben tompítja a jogos védelem jogintézményének generálprevenatív hatását, illetőleg szükséges kiemelni, hogy a jogos védelem jogintézménye jelentős általános visszatartó hatással rendelkezik, vagyis hatékony eszköz annak elősegítésére, hogy az állampolgárok más személyek személye és javai ellen jogtalan támadást ne intézzenek.¹⁸ Hasonló következtetés található továbbá a hazai kommentárirodalomban is: „A generális prevenációt szolgálhatja ugyanis, ha a bűncselekmény potenciális elkövetőjének tudatába beépül annak a lehetőségnek a felismerése, mely szerint a mások személye, javai, vagy közérdek ellen általa intézett jogtalan támadás nem a remélt előny elérésével vagy mások szándékolt sérelmével, ellenkezőleg reá súlyosan hátrányos, esetleg helyrehozhatatlan követ-

¹¹ A teleologikus értelmezés büntetőjogi alapkérdéseiről ld. SZOMORA Zsolt: „A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés” *Bűnügyi Szemle* 2009/2. 11–17.

¹² Ugyanígy NAGY Ferenc: *Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához* (Budapest: HVG-ORAC 2005) 98–99.

¹³ ROXIN, Claus: „Die »sozialistischen Einschränkungen« des Notwehrrechts” *ZStW* 1981/3. 73.

¹⁴ ROXIN (13. l.) 73–74.

¹⁵ ROXIN (13. l.) 74.

¹⁶ ROXIN (13. l.) 73.

¹⁷ HAAS, Robert: *Notwehr und Nothilfe. Zum Prinzip der Abwehr rechtswidriger Angriffe. Geschichtliche Entwicklung und heutige Problematik.* (Frankfurt am Main: Peter Lang 1978) 155.

¹⁸ Debreceni Ítéletábla Bf.I.91/2011/6.

kezményekkel jár, melyeknek kockázatát és veszélyét neki kell viselnie.¹⁹ Az általános megelőző jellegre utalt már korábban Székely János is: „A büntetéssel fenyegetéshez hasonló visszatartó ereje van annak is, ha a társadalmi tudatban elevenen él a jogos védelem eszméje: ha mindenki tudja, hogy bátran és habozás nélkül fordulhat szembe a büntetéssel, mert olyan küzdelemben bocsátkozik, amelynek során a törvény/és a társadalom jogtisztelő többsége/az ő oldalán áll. Ebben rejlik a jogos védelem generálpreventív jelentősége.”²⁰

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a Kúria által alkalmazott teleologikus érvelés alkalmas a *ratio decidendi* helyállóságának megalapozására. Összegezve elmondható, hogy a 4.1. pontba foglalt *ratio decidendi* egy kifejezetten aktivista jogalkalmazás eredménye, amely – a fentiekben részletezettek szerint – sem alapjogi, sem pedig teleologikus nézőpontból nem kifogásolható. Természetesen ez az új megközelítés valójában a kriminálpolitikai koncepcióváltás joggyakorlatban való leképeződésének tekinthető, amely a következő iránymutatással szolgál a bíróságok számára: a jogos védelem mind térbeli, mind időbeli határait a korábbi judikatúránál szélesebb körben megvonó ítélkezési gyakorlat kialakítása szükséges. Erre Kónya István is utal egyik legújabb tanulmányában: „Ennek ellenére igazat kell adnom az egyik televíziós riportban megszólaló védőnek, aki annak a véleményének adott hangot, hogy a bíróságok mindig is nehezen állapították meg a jogos védelmet, és nehezen állapítják meg ma is. Ez azt jelenti, hogy a jogtalan támadás elhárításának szabadsága alkotmányos szintű szabályozást nyert, a törvényhozás kodifikálta a megelőző jogos védelmet, és a szituációs jogos védelem korlátlan védekezést biztosító eseteit, de ezeket a változásokat a büntető jogalkalmazás – bár ismeri és érti – mégis nehezen követi, mert ragaszkodik több évtized beidegződéséhez. Különösen így van ez, ha a vád tárgyává tett cselekmény súlyos eredményű.”²¹

5.2. A jogos védelem specialitása a jogszabályi engedélyhez képest

A jogrend az üldözés jogszerűségének igazolására nem kizárólagosan a jogos védelem jogintézményét biztosítja. Így kérdésként merül fel, hogy a különböző, jogigazoló hatással bíró rendelkezések egymással milyen viszonyban állnak. A zsákmánnyal menekülő tolvaj esetét ugyanis nem lehet pusztán a Btk. szemszögéből vizsgálni: a jogos védelem szabályain túl ugyanis ilyen helyzetekben mind a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény* (a továbbiakban: Ptk.) szerinti jogos önhatalom (5:6. §), mind a büntető eljárásjog által szabályozott elfogási jog [a *büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. tör-*

vény (a továbbiakban: Be.) 273. §]²² alapot adhat a jogellenesség kizárására. A szabályozás komplexitását a jelen ügyben eljáró jogalkalmazó szervek is észlelték, és eltérő indokolással ugyan, de elvetették a jogszabályi engedély alkalmazhatóságának lehetőségét. Ehelyütt érdemesnek látszik az egyes álláspontokat röviden felidézni.

Az elsőfokú bíróság határozatának indokolása szerint a vádlott javára mind a jogos védelem, mind pedig a jogos önhatalom szabályai megállapíthatók, azonban előbbi speciális felelősséget kizáró ok, így a cselekmény büntetendősége ténylegesen a Btk. 22. § (1) bekezdése szerint zárható ki. Az elfogási jog a kerületi bíróság álláspontja szerint azért nem hívható fel jelen elhárítással összefüggésben, mert a vádlott cselekménye nem a bűncselekmény elkövetőjének elfogását, hanem a dolog visszaszerzését célozta.²³

A Fővárosi Törvényszék álláspontja szerint jelen ügyben *praetextus* okán jogos védelem nem állapítható meg, a vádlott valójában a Ptk. biztosította jogos önhatalomhoz való jogát gyakorolta akkor, amikor a tolvajokat üldözőbe vette. A dolog visszaszerzése során azonban olyan, a megtámadott javakkal össze nem mérhető sérelmet okozott, amely a jogszabályi engedély felhívásának lehetőségét kizárja. A másodfokú bíróság az elfogási jog gyakorlásának lehetőségére nem tért ki.²⁴

A Kúria is említi határozatában mindhárom büntetőjog-ellenességet kizáró okot, azonban a köztük fennálló elhatárolási kérdés megválaszolására nézve iránymutatást nem ad. A 4.2. pontban rögzített *ratio decidendi* valójában tehát *expressis verbis* a határozatban nem jelenik meg, a felülvizsgálati döntés indokolásából – *implicite* – mégis kiolvasható. Feltehetően a Kúria úgy tekintette, hogy elsődlegesen a jogos védelem törvényi feltételei fennálltát kell vizsgálni, és azok teljesülése esetén a jogszabályi engedély kritériumainak további elemzése már szükségtelen.

Kiindulópontként leszögezhető, hogy a Btk. Általános Részeiben a jogos védelem [Btk. 21. §, 22. § (1) bek.] és a jogszabályi engedély (Btk. 24. §) egyaránt a cselekmény büntetendőségét kizáró okként szabályozott. A normatív engedély jogellenességet kizáró hatásának alapját a német büntetőjog-tudomány jeles képviselői²⁵ által kimunkált – és már több hazai szerző által is hangoztatott²⁶ – azon tézis képezi,

²² Az elfogási jogot az EBH közlésekor hatályban volt büntetőeljárás törvény is változatlan tartalommal szabályozta. Ld. régi Be. 127. § (3) bek.

²³ Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31.

²⁴ Fővárosi Törvényszék 29.Bf.10584/2016/6.

²⁵ JESCHECK, Hans-Heinrich: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil.* (Berlin: Duncker & Humblot 31978) 262.; MAURACH, Reinhart – ZIPF, Hans: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Teilband I.* (Heidelberg – Karlsruhe: C. F. Müller 1977) 26.; ROXIN, Claus: *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I.* (München: C. H. Beck 42006) 613.

²⁶ NAGY Ferenc: „A jogtalanság, illetve a jogellenesség és a bűnösség elválasztásáról – német dogmatikai háttérrel” *Jogelméleti Szemle* 2007/4.; AMBRUS István: „A kis értékű tulajdonsértések kezelésének néhány kérdése büntetőjogi nézőpontból” *MTA Law Working Papers* 2015/15. 4.; BELOVICs Ervin: „A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai.” in: BELOVICs Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján.* (Budapest: HVG-ORAC 2014) 224.; GELLÉR Balázs József: *A magyar büntetőjog tankönyve I. Általános tanok.* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2008) 164.

¹⁹ KÓNYA István: „A büntetethez kizáró vagy korlátozó okok” in: KÓNYA István (szerk.): *Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára.* (Budapest: HVG-ORAC 32013) 48.

²⁰ SZÉKELY János: *A jogos védelem* (Budapest: Igazságügyi Minisztérium 1983) 51.

²¹ KÓNYA István: „Védd magad!” in: KARSAI Krisztina et. al. (szerk.): *Ünnepi kötet Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára* (Szeged: Acta Jur. et Pol. 2018) 572.

amely szerint az a magatartás, amit más jogág megenged, a jogrend egységére tekintettel a büntetőjog számára sem lehet tilalmazott. Más megfogalmazásban: bármely jogág által nyújtott engedély a büntetőjogban jogellenességet kizáró okként funkcionál.²⁷ Ezt a gondolatot magáévá tette a Btk. miniszteri indoklása is: „A jogszabályi engedély szabályozásával a törvény kifejezésre juttatja, hogy a jogrendszert egészében kell figyelembe venni a büntetőjogi felelősség megállapításánál, hiszen a büntetőjogon kívüli más jogszabályok is kizárhatják a büntetőjogi felelősséget.”²⁸ Közelebbről megvizsgálva azonban az engedély szabályozását, elmondható, hogy a kódexbeli rendelkezés csupán deklaratív keretnormának tekinthető, amely tartalmilag üres, azt ugyanis blankettajellegéből kifolyólag szükségképpen egy másik – az engedély feltételeit meghatározó – jogszabály tölti meg tartalommal.

Rátérve az elhatárolás lényegi részére, elmondható, hogy a jogellenességet kizáró körülmények kollíziójára nézve a jogirodalomban korábban már Nagy Ferenc – német jogtudományi hivatkozással – kétféle megoldási variációt is felvázolt: „[...] van olyan vélemény, amely szerint, ha ugyanazon tényállásra vonatkozóan több kizáró ok jön figyelembe, ezek a kizáró okok többnyire egymástól függetlenül vagy adott esetben egymás mellett alkalmazhatók, s csak kivételes esetben szorítja háttérbe egyik ok a másikat. Más nézet szerint a kizáró okok összeütközése esetén annak az elvnek kell érvényre jutni, amelynek értelmében a speciális(abb) az általános(abb) jellegű kizáró okot megelőzi. E szerint azt kell eldönteni, hogy a speciális kizáró ok fennállása és megállapítása az általános(abb) jellegű ok(ok) alkalmazását kizárja-e.”²⁹

Álláspontom szerint a jogellenességet kizáró okok ütközése olyan anyagi jogi minősítési kérdés, amit nem lehet megválaszolatlanul hagyni, vagyis a jogalkalmazónak a döntésében konkrétan meg kell jelölnie a büntetőjogi felelősség hiányának pontos okát, és ennek megfelelően kell rendelkeznie a felelősségre vonás mellőzéséről.³⁰ Úgy gondolom, hogy ebben a körben a specialitás elvére hivatkozás már megalapozott lehet, amennyiben az összeütközésben lévő jogszabályok a jogforrási hierarchiában azonos szinten helyezkednek el. Ezek alapján véleményem szerint a két akadály közötti választás során kettős rendezőelv figyelembevétele szükséges: elsődlegesen azon jogellenességet kizáró ok felhívása indokolt, amely – az elkövetés valamennyi körülményére figyelemmel – kedvezőbb elbírálást tesz lehetővé a védekező számára. Másodlagosan pedig – az azonos jogforrási szinten elhelyezkedő és egyező elbírálást lehetővé tevő jogszabályok

kollíziója esetén – a speciális szabály érvényesülésének kell teret engedni az általánossal szemben.³¹

Tulajdonképpen erre az elvi következtetésre jutott még az EBH meghozatala előtt a jogos védelem és a jogos önhatalom közötti elhatárolás elemzésekor Ambrus is, aki a jogellenességet kizáró okok közötti kapcsolatot két koncentrikus kör egymáshoz való viszonyával jellemezte.³² Álláspontja szerint a jogos védelem például kedvezőbb lehet az elkövetőre akkor, ha más érdekében él birtokvédelemmel, mivel ezt a jogot a Ptk. csak a birtokosra nézve biztosítja (Ptk. 5:5. §), míg a Ptk. szerinti jogos önhatalomra figyelemmel a jogszabályi engedélynek kell teret engedni akkor, ha a javak elleni támadás már lezárult, vagyis a jogos védelem alkalmazása kizárt (*praetextus*), és a dolog visszaszerzésére – büntetőjogi tényállásba ütköző módon – csak ezt követően, a birtokvédelem (itt konkrétan: jogos önhatalom) keretei között kerül sor.³³

Az EBH-ban kifejtettek fényében a Ptk. szerinti jogos önhatalom, illetve a Be. szerinti elfogási jog és a jogos védelem együttes fennállásának eseteiben – így a dolog nyombani visszaszerzésére irányuló, birtokos által tanúsított üldözés értékelése során is – a védelmi magatartás a jövőben kizárólag a jogos védelem körében mint elhárító cselekmény nyerhet büntetőjogi értékelést. Ebből fakadóan a jogos önhatalom³⁴ jelentősége várhatóan azon esetkörre fog korlátozódni,³⁵ amikor az elvett dolgot a sértett nem nyomban, hanem időben később – a jogszabályi engedély által megkövetelt arányosság követelményét³⁶ megtartva – veszi vissza.

Erre tekintettel kijelenthető például, hogy a BH2012. 1. szám alatt közzétett elvi iránymutatás is meghaladottá vált. Az eseti döntésben foglalt tétel szerint: „Nem jogos védelem címén, hanem – mert a cselekmény nem jogellenes – büncselekmény hiányában van helye a terhelt felmentésének, ha a sértettel szemben az elveszett birtoka visszaszerzése érdekében – mert hatósági úton gyors és hatékony birtokvédelmet nem remélhet – önhatalommal lép fel, s ezzel a birtoks-

³¹ Erre korábban már tesz utalást NAGY (12. lj.) 88.

³² AMBRUS (26. lj.) 9.

³³ Így pl. a szerző a jogos önhatalomnak az önbíráskodás körében szabályozott jogellenességet kizáró ok esetén is meghatározó jelentőséget tulajdonít. Ld. AMBRUS (26. lj.) 8–9.

³⁴ Ebben az esetben az elfogási jog már nem merülhet fel, mivel a büncselekmény elkövetője nem minősülhet tetten értnek.

³⁵ Kérdésként vetődik fel, hogy a tilos önhatalmat meg nem valósító, kívülálló, a dolog visszaszerzése során azonban sérelmet szenvedő (veszélyeztetett) személyek viszonylatában a Ptk. szerinti jogszabályi engedélynek lehet-e büntetőjog-ellenességet kizáró hatása. Álláspontom szerint a válasz nemleges, az engedély ebben a körben sem bírhat relevanciával, tekintettel arra, hogy a Ptk. 5:6. § a fellépés lehetőségét kizárólag a tilos önhatalmat gyakorló személlyel szemben biztosítja.

³⁶ A Ptk. 5:6. § (1) bekezdése szerint a birtokos a tilos önhatalommal szemben csak a birtok megvédéséhez szükséges mértékben léphet fel önhatalommal. Ezen túlmenően a jogellenesség kizárásához az is feltétel, hogy az elveszett birtok visszaszerzése érdekében csak akkor lehet fellépni, ha a más birtokvédelmi eszköz igénybevételével járó idővesztés a birtokvédelmet meghiúsítaná [5:6. § (2) bek.].

²⁷ KINDHÄUSER, Urs: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. (Baden-Baden: Nomos 2011) 137.

²⁸ A Btk. 24. §-hoz fűzött részletes miniszteri indokolás.

²⁹ NAGY (12. lj.) 88.

³⁰ *De lege lata* akár a jogos védelemre, akár a jogszabályi engedélyre hivatkozással történik a felelősség kizárása, az eljárásjogi nézőpontból azt eredményezi, hogy a felmentés alapját a büntethetőséget kizáró ok [Btk. 15. § e), illetve g) pontok] fennállta [vö. Be. 566. § (1) bek. d) pont] képezi. Ezzel szemben szokásjogilag rögzült akadály fennforgása esetén a felmentés jogalapja a büncselekmény hiánya [vö. Be. 566. § (1) bek. a) pont]. E joghelyzet a jelen ügyben érintett bírósági határozatok meghozatalakor is változatlan formában állt fenn [ld. régi Be. 6. § (3) bek. a) és c) pontok].

relemmel arányos erőszakos magatartásával a birtoka visszaszerzését követően nyomban felhagy.³⁷

5.3. A jogos védelmi helyzet fennállta nem független a támadás mint bűncselekmény stádiumtani minősítésétől

A 4.3. pontban feltüntetett elvi megállapítás szerint a javak visszaszerzésére irányuló elhárítás esetén a Kúria a jogos védelmi helyzet fennálltát a támadás pontos bűncselekménytani (közelebbről stádiumtani) minősítésétől teszi függővé. Így, ha a támadó a lopás bűncselekményét (szabálysértését) még nem juttatta befejezett stádiumba, a támadás fennállhat, és a tolvajjal szemben védekezésnek lehet helye. Ezzel szemben, amennyiben a lopás valamennyi tényállási eleme megvalósult, a támadás befejezettnek tekintendő, és a jogos védelem alkalmazása kizárt. E megközelítés alapja azon, a Kúria 4/2013. BJE határozatában kifejezésre juttatott értelmezés, amely szerint: „A támadás olyan tevékenység, amely megvalósítja valamely bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának ismérveit.”

Ettől eltérő álláspontom szerint a támadás jogtalansága nem szükségképpen büntetőjogi szempontból értendő, így akár bűncselekmény (szabálysértés) még meg nem valósító cselekmény is létrehozhat jogos védelmi helyzetet.³⁸ Ebből fakadóan a védekezési jognak szigorúan a támadás bűncselekménytani minősítéséhez kapcsolása sem indokolt. A törvény rendelkezése szerint ugyanis a jogos védelmi situáció létrejöttének egyetlen feltétele az, hogy a védett jogi tárgyak ellen intézett támadás álljon fenn, vagy azokat a támadás közvetlenül fenyegetse. Ennek fényében közömbös, hogy a támadás a jogi értékelés eredményeként megkísérelt vagy befejezett bűncselekménynek, esetleg büntetendő cselekménynek vagy szabálysértésnek, illetve egyéb jogsértésnek minősül. Röviden összefoglalva: ha a támadással felhagytak, nem azért szűnik meg a jogos védekezés joga, mert a támadás mint bűncselekmény befejezetté vált, hanem azért, mert az oltalmazott jogi tárgy már nincs veszélyben.

5.4. A lopás elkövetési magatartásának stádiumtani értékelése

A jogos védelem alkalmazhatósága nézőpontjából kizárólag a 4.3. pont szerinti megállapítás fényében van különös jelentősége a Kúria azon további értelmezésének, amely szerint a lopás mindaddig kísérleti stádiumban marad, amíg a jogtalan eltulajdonítást célzó magatartás a birtokos jelenlétében, szembe előtt történik, és az elvett dolgot folyamatosan figyelemmel kíséri és tettenérés okán az elkövetőkkel szemben le-

hetősége is van közbeavatkozni. Ez az interpretáció voltaképpen illeszkedik az EBH2012. B.32. számú elvi bírósági határozatban publikált kúriai értelmezéshez, amely a lopás megvalósulási szakaszaira vonatkozó korábbi júdikaturához képest új irányvonalat jelölt ki. Mindezek alapján indokolt röviden pillantást vetni a korábbi történelmi korszakok vonatkozó ítélkezési gyakorlatára.

A lopás elkövetési magatartása a kodifikált büntetőjog kezdetei óta egységesen az elvétel.³⁹ Az elvétel befejezettségére nézve a jogirodalomban három különböző felfogás alakult ki. A *contractatio* elve szerint a lopás már a dolog megérintésével-megfogásával, elmozdításával, az *ablatio* elmélete alapján a dolog elvitelével, illetve biztonságba helyezésével, míg az *apprehensio* elnevezésű teória szerint a dolog feletti tényleges uralom, azaz tolvaj általi új birtokállapot kialakításával tekinthető befejezett bűncselekménynek.⁴⁰ Elmondható, hogy a *praxis* már a Csemegi-kódex időszakától kezdődően⁴¹ az *apprehensio* talaján áll. Más kérdés, hogy a joggyakorlat a dolog feletti tényleges uralom létrejöttének értékelését illetően nem mutat(ott) egységes képet.

A Királyi Curia gyakorlata kapcsán Finkey kiemeli, hogy „az esetek többségében a Curia, a Btk. ellenére, az elmozdítási elemet követi.”⁴² Így például befejezett lopást állapított meg akkor, amikor a vádlott egy zártan bolthelyiségbe belopózott, és onnan a magához vett több tárggyal távozni akart, azonban mások ekkor feltartóztatták. Úgyszintén befejezett stádiumú lopásként minősítette a 19–20. század fordulóján a cselekményt a legfőbb bírói fórum, amikor a vádlott „a panaszos pinczéjébe bemenvén, a magával vitt ruháskosarat az ott lévő tüzelőfával jogtalan eltulajdonítási célból telerakta, azonban az e közben hallott zörejtől észrevevén, hogy tettenre kapott, a már ellopott fát kosarából kiöntötte és elmenekült, a befejezett lopás vétségét képezi.”⁴³

Később a Legfelsőbb Bíróság egyik, 1954-ben publikált eseti döntésében a befejezettség stádiumát időben még előrébb hozta, amikor rámutatott: „a lopás be van fejezve, mihelyt a tettes a más birtokában lévő idegen ingó dolgot jogtalan eltulajdonítás céljából elveszi, elmozdítja arról a helyről, ahol azt elhelyezték.”⁴⁴ Voltaképpen ezen értelmezés már egyértelműen a *contractatio* elvének követésére utal. A második világháborút követő korszak büntetőjogi irodalmában is hasonló állás-

³⁷ BH2012. 1. A hivatkozott *ratio decidendi* összefüggésben továbbá megjegyezhető, hogy az anyagi jogi megállapítás megszővegezése eredendően pontatlan volt, mivel a jogszabályi engedély és a jogos védelem egyaránt a cselekmény büntetőjog-ellenességét (társadalomra veszélyességét) zárják ki. Erre ld. NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* (Szeged: Lurisperitus 2014) 208.

³⁸ Ennek részletes kifejtésére ld. GÁL Andor: „A jogos védelmi helyzetet kiváltó támadás jogtalanságáról” *Jogtudományi Közöny* 2017/1. 34–45.

³⁹ Ld. 1878. évi V. tc. a magyar büntető törvénykönyv a bűntettekről és vétségekről (Csemegi-kódex) 333. §; a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 291. §; régi Btk. 316. § (1) bek.; Btk. 370. § (1) bek.

⁴⁰ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Második kötet.* (Budapest: Franklin Társulat 1896) 338.; WERNER E. Rezső: *Magyar büntetőjog kézikönyve.* (Budapest: Hornyánszky Viktor Bizománya 1898) 594.; FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve.* (Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1914) 699.

⁴¹ Ahogy a korabeli szerzők közül Werner Rezső fogalmaz: „A tudomány mai állása és a legtöbb törvényhozás, névszerint a hazai bktv. szempontjából is, ez utóbbi [ti. *apprehensio*] tekinthető elfogadottnak. A bevégezéssel actus tehát a birtokbavétel, nem pedig az elszajátítás.” WERNER (40. l.) 594.

⁴² FINKEY (40. l.) 699.

⁴³ A jogeseteket ismerteti FAYER (40. l.) 338.

⁴⁴ BH1954. 620. szám alatt közzétett eseti döntés. Idézi: KÁDÁR Miklós: *Magyar büntetőjog. Különös rész. II. kötet.* (Budapest: ELTE-ÁJK, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat 1960) 121.

pont dominánssá válása mutatható ki: „Elvétellel a birtokos vagy a birlaló személyében csere áll be: megszűnik az egyik személy birtoka vagy birlalata és elkezdődik a tolvaj birtoka a dolog felett. Nem szükséges a dolgot a lopás színhelyéről elvinni, elrejtteni, általában a dolog birtokát a tolvaj számára biztosítani. Befejezett az elvétel és ezzel a lopás, ha a tettes [...] a dolgot a helyéről elmozdította és akár csak egy pillanatra is hatalmába kerítette.”⁴⁵

A judikatúra a későbbiekben pedig több eseti döntésében hangsúlyozta, hogy a dolgon az új birtokállapot a dolog elrejtésével is kialakulhat, így az elvételt már akkor befejezettek tekintette a Legfelsőbb Bíróság, ha a dolog elvitelére – tettenérés okán – egyébként még nem is kerülhetett sor.⁴⁶

A legújabb bírói gyakorlatot tekintve elmondható, hogy a Kúria az EBH2012. B.32. számú elvi döntésében változatlanul megerősíti az *apprehensio* elvét, a legfőbb bírói fórum ugyanis kifejti, hogy „a lopás elkövetési magatartása az elvétel, amelynek következtében a dolog eddigi birtokosa többé nincs abban a helyzetben, hogy a dolog felett hatalmat gyakoroljon, azzal rendelkezzen. Az elvétel az eredeti birtoklás állapotának, mint uralmi, hatalmi helyzetnek a megváltoztatása, ami akkor befejezett, ha az eredeti birtokosnak nincs reális lehetősége a dolog további birtoklására, illetve arra, hogy újból annak birtokába kerüljön. Erre akkor kerül sor, ha egy új birtokállapot már létrejött. Ekkor a lopás befejezett.” Az elvi bírósági határozat kiemeli továbbá, hogy az elvétel a külvilágban több rész-cselekményből is állhat, így az életbeli történés büntetőjogi minősítése összetett jogalkalmazói feladat: „Következésképpen a befejezett elvétel nem azonos önmagában a dolog megragadásával, összeszedésével, becsomagolásával, elmozdításával, más helyre tételével, elrejtésével, elvitelével. Ezek a tevékenységek az elvétel egyes mozzanatai, kezdő vagy befejező részei lehetnek.” A kifejtettek közül pedig azt a konklúziót is levonja a Kúria, hogy „a dolog jogtalan eltulajdonítását célzó magatartás konkrét mozzanata nem haladja meg a lopás kísérleti stádiumát, amíg a birtokos jelenlétében, szeme előtt, »élőben« történik; a birtokos azt folyamatosan észleli, figyelemmel kíséri, és lehetősége is van közbeavatkozni.” Ezeket a megállapításokat egyező tartalommal megtalálhatjuk az EBH-ban is, a 4.3. pont szerinti *ratio decidendi* is ennek továbbélése.

A fentiekben említettekkel összevetésben megállapítható, hogy a Kúria ezen értelmezése új joggyakorlat kialakítását célozza, tekintettel arra, hogy a bíróságok korábban a hasonló szituációkban a lopási cselekményt mint befejezett bűncselekményt fogták fel: az eredeti birtokos ilyen helyzetekben ugyanis a birtokból ténylegesen már kiesett, a nyomon követés vagy figyelemmel kísérés sikeressége (azaz a dolog visszaszerzése) esetleges, így a tolvajnál az új uralom létrejöttét adótnak vették. Nem véletlen, hogy jelen ügyben a Legfőbb Ügyészség is ennek megfelelően, befejezett lopásként minősítette a támadók magatartását: „Az elkövetők a dolog birtokát, a dolog fölötti tényleges uralmat is megszerezték, ezért a lopás az elvétellel befejezetté vált. Az elkövetők a motorkerékpárral a helyszínt elhagyva már a dolog elvitelét hajtották végre, amely a lopás befejezetté válásához már nem szükséges.” (EBH 31. pont).

Kiemelendő, hogy a Kúria okfejtése nyomán az ilyen élet-helyzetek jogi minősítése a jövőben az *apprehensio* és *ablatio* teóriáinak kombinációján fog alapulni: a tényleges uralom kialakítása, és azon keresztül az elkövetési magatartás befejezése ugyanis csak a sértett nyomon követésének megszüntetésével, vagyis a dolog elvitelével válik lehetségessé.

Kétségtelen, hogy az elvétel ismerve – a jogos védelem egyes alapfogalmaihoz (támadás, szükségesség) hasonlóan – úgy a jogirodalomban, mint a joggyakorlatban fogalmi bizonytalanságokkal terhelt. Elvi síkon azt senki sem vitatja, hogy a lopás stádiumtani anomáliái az *apprehensio* elve alapján oldandók meg. Az *apprehensio* lényegét jelentő tényleges uralom kérdésének vizsgálatakor azonban az elmúlt évszázad ítélkezési gyakorlata kevésbé vette figyelembe a sértettnek a dolog visszaszerzésére fennálló lehetőségét, helyette kifejezetten a tolvaj által kialakított új birtokállapot létrejöttére helyezte a hangsúlyt. Ily módon a gyakorlat hajlott a kísérlet fogalmi kereteinek szűk értelmezésére, kiterjesztve ezáltal a befejezettség szakát. Ezzel szemben a legújabb jogalkalmazói megközelítés a birtokállapot sértett általi helyreállításának reális lehetőségét helyezi az értelmezés középpontjába. Amennyiben az fennáll, a sértett birtokból történő kiesése (dolog birtokának elvesztése) önmagában még nem tekinthető befejezett elvételnek.

Összességében tehát elmondható, hogy a Kúria a lopás elkövetési magatartásának értelmezése során a továbbiakban az *ablatio* elvével kombinált *apprehensio* teóriáját tartja fenn. Megállapítható továbbá, hogy e megközelítés nem mond ellent a törvényi tényállási elem alapvető jelentésének, figyelemmel arra, hogy az elvétel maga is viszonylagos fogalom, amelynek stádiumtani minősítésére csak a konkrét történeti tények egymásra tekintettel történő értékelésével nyílnak lehetőségek. Ezen ismérvet érintően megállapító jogértelmezés ugyanis csak annyiban áll rendelkezésre, amennyiben a joggyakorlat a tolvaj tényleges uralmának kialakítását tekinti a befejezettség szükségképpen feltételének. Mindennek pedig értelemszerű következménye az, hogy ebben a körben is a precedenseken alapuló jogalkalmazás dominánssá válása mutatható ki. Megjegyezhető, hogy a Kúria interpretációja a lopás elkövetőjének nézőpontjából *in bonam partem* jellegű, hiszen a kísérleti minősítés utat nyit a kétszeres leszállás [Btk. 82. § (4) bek.] alkalmazásához. A büntetés ilyen mérvű enyhítése szerephez juthat például akkor, ha a tolvaj a dolgot az őt üldöző sértettnek visszaadja.

Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy ennek a joggyakorlatnak a jogos védelem alkalmazhatóságán túlmutató anyagi jogi konzekvenciái is vannak:

(I) Az elvétel kísérleti szakban rekedése ellenére az önkéntes visszalépés (ebben az esetben konkrétan: önkéntes elállás) szabályai [Btk. 10. § (4) bek. a) pont] az elkövetés sajátosságaira figyelemmel ténylegesen nem válhatnak alkalmazhatóvá. A bírói gyakorlat szerint ugyanis e büntethetőséget megszüntető oknál az önkéntesség megállapítására akkor kerülhet sor, ha az elkövető döntően belső elhatározásból hagy fel a külső körülmények által nem akadályozott magatartás folytatásával, és lép vissza a bűncselekmény befejezésétől.⁴⁷ Így, ha a tolvaj a dolog elvitelénél során annak birtoklásával felhagy, az döntően

⁴⁵ KADÁR (44. lj.) 120.

⁴⁶ BH1975. 340., BH1994. 169., BH1995. 142.

⁴⁷ Ld. például EBH2004. 1110.; BH2014. 36.; 4/2002. BJE határozat.

nem a saját akaratelhatározásából fakad, minthogy arra éppen a sértett üldöző tevékenysége, vagyis egy külső körülmény kényszeríti. Amennyiben pedig az elvitel megszakítására nem a sértett jelenlétében, az üldözéssel összefüggésben kerül sor, a lopás már befejezetten megvalósult, amelytől a visszalépés fogalmilag kizárt.

(II) A dolog elvitelében segítséget nyújtó személy nem bűnpártolóként [Btk. 282. § (1) bekezdés c) pont] vagy orgazdaként [Btk. 379. § (1) bekezdés c) pont], hanem a vagyon elleni vagy vagyon elleni erőszakos deliktum társtetteseként vagy bűnségeként felel.

(III) A Btk. 365. § (2) bekezdése szerinti ún. „megtartásos” rablás tényleges hatóköre leszűkül, ugyanis e bűncselekmény befejezett lopási cselekményt feltételez: ezzel szemben a tettenérés során az új gyakorlat szerint az elvétel még nem valósulhat meg teljes egészében, mivel a sértettnek lehetősége van közbeavatkozni, éppen erre figyelemmel van szükség a tolvaj részéről erőszak vagy kvalifikált fenyegetés alkalmazására. Ilyen helyzetekben tehát a dolog megtartása végett alkalmazott kényszerítés a rablás első alapesetének [Btk. 365. § (1) bekezdés a) pont] keretei között nyerhet büntetőjogi értékelést. Erre a következtetésre jutott egyik újabb határozatában a Szegedi Ítéltábla is: „Tekintettel arra, hogy a lopás kísérleti szakban maradt a sértett gépjárműről történt leválásának a pillanatáig, ezért az időközben alkalmazott erőszak – a gépjármű felgyorsítása révén a sértett testi épsége elleni támadás – nem a már megszerzett dolog megtartását, hanem annak megszerzését (is) célozta. Ezért a vádlottak vagyon elleni erőszakos bűncselekményének helyes minősítése a 2012. évi C. törvény (Btk.) 365. § – [...] (2) bekezdése [...] [helyett] – (1) bekezdés a) pont 1. fordulata, (3) bekezdés c) pontja, valamint a (4) bekezdés b) pontja”.⁴⁸ Megállapítható, hogy a jövőben legfeljebb csak akkor minősülhet a cselekmény a Btk. 365. § (2) bekezdése szerint, ha a tolvaj tettenérése a dolog elvételét követően a korábbi birtokoson kívüli, harmadik személy által történik, és a tolvaj az erőszakot vagy kvalifikált fenyegetést – a dolog további megtartása végett – vele szemben alkalmazza.

5.5. A szükségesség arányosságra tekintet nélkül való értelmezése

A Kúria 4/2013. BJE határozatában kifejezésre juttatta, hogy a Legfelsőbb Bíróság 15. sz. irányelvének az arányossággal kapcsolatban tett megállapításai⁴⁹ a jövőben nem alkalmazhatók. Ennek fényében a szükségesség csupán azt jelenti,

hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet ténylegesen alkalmazott. Félreértésre adhatott okot ugyanakkor, hogy mindezek mellett a jogegységi tanács szerint az arányosság a szükségesség kritériumából vezethető le, és csak azon belül bír jelentőséggel. A 4/2013. BJE megjegyezte azt is, hogy a szükségességnek van mértéke, amely a Btk. 22. § (3) bekezdésére figyelemmel túlléphető. Utóbbi rendelkezés tartalmának érvényesülése érdekében pedig a határozat szerint „[...] a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottn továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a [Btk.] 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedtségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntethetőséget kizárja.”

A 4/2013. BJE határozat meghozatalát követően a Kúriának több ügyben is lehetősége nyílt a szükségességi követelmény értelmezésének pontosítására, a jogegységi döntésben lefektetett elvi megállapításoknak konkrét esethez kapcsolására. Így a legfőbb bírói fórum az EBH2017. B.10. számon közölt elvi határozatában az arányosság létezését kifejezetten tagadta akkor, amikor kifejezésre juttatta, hogy „Ha viszont van támadás, akkor a védekezésnek nem kell kimértnek lenni, ezáltal egyenlítődik ki (ténylegesen) a támadó (támadáskori) helyzeti előnye. Amíg ugyanis a védelemnek arányosnak kellett lennie, addig a támadó helyzeti előnye (ami a támadás helyének, idejének, körülményeinek az általa való megválasztásában rejlik) valójában mindvégig fennmaradt a megtámadott kárára. A jelenleg hatályos szabályozással azonban átkerült a kockázat a védekezőről a támadóra, alapvetően abból a megfontolásból, hogy a támadás elé állítson a büntetőjog akadályt, és ne pedig a támadás-védekezés összemérését végezze el.” (EBH2017. B.10. 34. pont).

Voltaképpen az EBH is ezen értelmezési irányt követi, a felülvizsgálati tanács ugyanis jelen ügyben a szükségesség vizsgálatakor az elhárítás arányos jellegét (a szükségesség mértékének való megfelelését) egyáltalán nem, hanem csak a védekező számára fennálló, a dolog visszaszerzését lehetővé tevő opciókat vette számba.

Kijelenthető, hogy az elvi határozatokban rögzítettek alapján a kúriai értelmezés középpontjába a támadó kockázatviselési kötelezettsége került. Ennek hatására az arányosság a szükségesség fogalmán belül sem maradt fenn, a védelmi cselekménnyel szemben a jövőben proporcionalitási követelmény egyáltalán nem támasztható. Az elhárításnak kizárólag – az arányossági kritériumot nem értékelő – szükségessége vizsgálható, ami azt jelenti, hogy az adott situációban a védekezőnek enyhébb elhárítási mód nem áll rendelkezésére, mint amit alkalmazott. Megjegyzendő, hogy az EBH ezt az álláspontot a 4/2013. BJE határozatnak a szükségességen belüli arányossággal kapcsolatos, önellentmondásos érvelésével ellentétben – vagy a BJE hibáit, ellentmondásait kihasználva – kategorikusan fogalmazza meg.⁵⁰

Ezzel összefüggésben megjegyezhető, hogy az elhárító magatartás arányosságának kritériumát a hazai büntető

⁴⁸ Szegedi Ítéltábla Bf.II.482/2017/19.

⁴⁹ Az irányelv III/4. pontja szerint: „A jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából azt kell vizsgálni, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az élet ellen irányuló támadás esetén azonban – a védett jogtárgy egyenértékűsége folytán – az arányosság vizsgálata szükségtelen. Más a helyzet, ha a támadás a testi épség ellen irányul. Ilyen esetben az elhárító magatartásnak arányban kell állnia a támadással. Nem jelenti az arányosság követelményének a megsértését, ha az életveszélyes testi sértés okozását célzó jogtalan támadás elhárítása a támadó halálát eredményezte”.

⁵⁰ Hasonló álláspontra ld. GELLER Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2017) 124–125.

anyagi jog sosem szabályozta, azt mintegy a szükségességen túli alkalmazási feltételként a bírói gyakorlat alakította ki. Erre tekintettel további fenntartásának mellőzése nemcsak helyes-
selhető jogalkalmazói döntés, hanem egyben alkotmányos követelmény is.

Kétségtelen, hogy e jogalkalmazói gyakorlat azonban újabb kérdést eredményez: milyen értelem tulajdonítható egyébként a szükségesség mértékének létjogosultságát feltételező Btk. 22. § (2)–(3) bekezdéseiben foglalt rendelkezéseknek? Álláspontom szerint ezen anomália a következőképpen oldható fel:

A) A Btk. 22. § (2) bekezdésében foglalt törvényi szituációk eseteiben a jogalkalmazó szerveknek a szituációt megalapozó ismérven túl pusztán azt kell vizsgálniuk, hogy a védett jogi tárgy elleni támadás fennállt-e, és az elhárításra e támadás alatt került-e sor. Egyebekben a választott védekezés módja, mértéke nem tehető vizsgálat tárgyává, hiszen az a törvény erejénél fogva korlátlan, a jogalkotó ugyanis nem várja el a megtámadottól, hogy ilyen életbeli helyzetekben a védekezés egyes módjait mérlegelje, és azok közül az enyhébbet válassza.

B) A Btk. 22. § (3) bekezdését érintően a szükséges mérték túllépése pedig azt jelenti, hogy az elhárító személy nem a számára a védekezési szituációban rendelkezésre álló legenyhébb elhárítási módot választotta, ugyanakkor e döntésére a támadás okozta ijedtség vagy menthető felindulás folytán került sor.

Összegző gondolatként fogalmazható meg, hogy a jogos védelem szabályozása az elhárítás nézőpontjából akkor lenne koherens, ha a törvény a szükségesség mellett az arányosságot is *expressis verbis* követelményként meghatározná, vagy a szükségesség mértékére vonatkozó törvényi rendelkezést a jogalkotó deregulálná. Amíg ez nem következik be, addig fennáll a veszélye annak, hogy a joggyakorlat is rendre eltérő tartalmat fog tulajdonítani a szükségesség fogalmának. Megjegyezhető azonban, hogy a Kúria legújabb gyakorlata félreérthetetlenül előtérbe helyezi a „támadó viseli a kockázatot” elvet, egyúttal háttérbe szorítva a jogegységi határozatnak az arányosság további vizsgálatára utaló részét. Ezek – az elvi határozat formájában közzétett – iránymutatások lehetőséget biztosítanak arra, hogy a jogegység fenntartása érdekében a bíróságok a jogegységi határozat (fent említett) problematikus megállapításait már az annak meghozatala óta publikált elvi határozatok fényében értelmezzék.

5.6. A jogos védelmi helyzetben kifejtett szükséges elhárítás a szándék bűnösségét nélkülöző cselekmény

A jogos védelem általános törvényi szabálya [Btk. 22. § (1) bek.] szubjektív, az elhárító tudattartalmára vonatkozó feltételt kifejezetten nem határoz meg. Ennek alapján a védekező saját cselekményéhez fűződő akarat-érzelmi viszonyulása a jogos védelmi helyzet kialakulása szempontjából irrelevantnak tűnhet. Az ítélkezési gyakorlat azonban – tipikusan az időben elhúzódó támadások eseteiben – vizsgálja a védekezőnek a támadás visszaveréséhez fűződő tudati viszo-

nyulását, vagyis a védekezési szándék meglétét.⁵¹ Ennek hátterében elsősorban azon – joggyakorlat által kialakított – alkalmazási követelménynek való megfelelés szándéka áll, amely szerint a jogos védelem megtorlásként nem alkalmazható.⁵² Amennyiben tehát az elhárító személyt ténylegesen nem az érintett jogi tárgy oltalmazása, hanem a jogtalanság viszonzásának motívuma készíti cselekvésre, a joggyakorlat a védekezés jogszerűségét nem ismeri el.

Ehhez kapcsolódóan az EBH a következők szerint foglal állást: „a jogos védelem körében kifejtett szükséges elhárító cselekmény nélküli a szándék bűnösségét (*sic!*), a szándék bűnösségének hiányából pedig az is következik, hogy az ilyen szándékot nélküli cselekménynek gondatlan bűnösségi eredménye sem lehet, az fogalmilag kizárt.” (EBH IV.). Álláspontom szerint a Kúria e megállapítása félreérthető, azt sugallja ugyanis, hogy a büntetőjogban létezik bűnös, illetve vétlen szándékosság. Ez nyilvánvalóan téves következtetés lenne, mivel a szándékosság a büntetőjogban az anyagi jogi bűnösség dogmatikai kategóriájának egyik alapeleme, feltételeinek teljesülése esetén pedig – a bűnösségen alapuló felelősség alapelveinek megfelelően, egyéb kritériumok megvalósulásától függően – az individuális karakterű büntetőjogi felelősség megállapítására nyílnak lehetőségek. Ebből fakadóan a bűnös szándékosság kategóriája nem értelmezhető, mivel a szándékosság szükségképpen a bűnösséghez mint a bűncselekmény fogalmi eleméhez kapcsolódik, így kizárólagosan „bűnös” lehet. Vétlen szándékosság pedig nem létezik, vétlenség esetében a büntetőjogi felelősség kimondása fel sem merülhet.

Ezzel szemben véleményem szerint a Kúria azt kívánta kifejezésre juttatni, hogy jogos védelmi helyzetben megvalósított cselekményhez, illetve annak egyes következményeihez azért nem kapcsolódhat büntetőjogi felelősség, mert az a büntetőjog által oltalmazott jogi tárgy megóvására irányul, és az elhárító személy jogilag igazolt cél elérésére törekszik. A Kúria tehát a védekező tudattartalmára fókuszáló, szubjektív karakterű vizsgálatot végzett, annak megállapítása érdekében, hogy az elhárító magatartás ténylegesen a jogi tárgy oltalmazására irányult-e. Emellett a „bűnös szándék” hiányán alapuló érvelést az elhárítás gondatlan következményeihez kapcsolódó büntetőjogi felelősség kizárására is hasznosította.

Megjegyezhető, hogy a 4.5. pontban kifejtettek alapján a védelmi cselekménynek kizárólagosan a szükségessége vizsgálható. A Kúria jelen ügyben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a lopás sértette a gépjárművel történő üldözéssel a rendelkezésére álló egyetlen lehetséges elhárítási módot választotta, ily módon pedig cselekménye a dolog visszaszerzéséhez szükséges volt. Ennek fényében nehezen érthető, hogy a gondatlanságból a támadó sérelmére megvalósult halálos eredményt érintően a Kúria miért érezte indokoltnak további érvelés (bűnös szándék hiánya) beépítését az elvi határozat indokolásának gondolatmenetébe. A jogos védelem az elhárító cselekmény büntetőjog-ellenességét ugyanis a védekező esetében megállapítható bűnös-

⁵¹ Erre az újabb ítélkezési gyakorlatból ld. Szegedi Ítéletábrla Bf.II.246/2017/4.

⁵² Kúria 4/2013. BJE határozat.

ségi formától függetlenül kizárja, arra szándékos, vegyes bűnösségben megnyilvánuló és gondatlan védekezés esetében is hivatkozni lehet.⁵³

5.7. Nem támadó személyek jogszerű veszélyeztetése jogos védelmi helyzetben

A Kúria elvi határozatában kifejti, hogy a javait a tolvajoktól visszaszerezni igyekvő védekező magatartásának megítélése a nyomon követés közben sem változik, az továbbra is jogszerű, az elkövetőkkel szemben ugyanazt a jogos védelmi pozíciót tartja meg (EBH 81. pont). A legfőbb bírói fórum ugyanakkor az adott tényállásban nem támadóként szereplő,⁵⁴ azonban a közúti veszélyeztetési cselekmény szempontjából passzív alanyként minősülő⁵⁵ személyekkel szemben tanúsított védekezés jogszerűségének jogalapjára kifejezetten nem tér ki.

⁵³ Ezzel ellentétesen a Kúria álláspontja szerint a védekezés mindig szándékos magatartás. Ld. EBH [90]. Ilyen véleményen volt korábban a Kir. Curia is: „[...] a jogos védelem valamely szándékos, sőt célirányos megtámadás elhárítására irányított és arra – szükséges tudatos cselekvést feltételezve – a gondatlanságból elkövetett cselekményre nézve a jogos védelem megállapíthatása ki van zárva.” Kir. Curia B. II. 1244. (1915. febr. 3.). Ezzel egyező álláspont olvasható a Fővárosi Ítéletábrla egyik határozatában is: „Úgy az elkövetéskor, mint az elbíráláskor hatályos büntető törvénykönyv szerint a jogos védelmi helyzetben véghezvitt cselekmény szándékos védelmi magatartást feltételez. [...] Ez a körülmény már önmagában kizárja a jogos védelmi helyzetre történő hivatkozást.” Fővárosi Ítéletábrla 2.Bf.162/2012/10. Ezzel ellentétesen foglalt állást a szakirodalomban Békés Imre, aki szerint jogos védelem címén mind a szándékos, mind pedig a gondatlan bűnösséggel megvalósuló elhárítás jogellenességének kizárására sor kerülhet. Utóbbi kategóriára felállított példái szerint jogos védelemben járhat el az, aki levegőbe irányított riasztó lövéssel találja el támadóját, vagy az is, akinek kezében a töltetlenek hitt fegyver elsül, s a lövés a támadót találja el. BÉKÉS Imre: *A gondatlanság a büntetőjogban* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1974) 314.

⁵⁴ Ilyen kívülálló személyek a vizsgált történeti tényállásban egyértelműen érintve voltak. Ahogy arra az ügyben eljáró elsőfokú bíróság is utalt ítéletében: „A tényállásból azonban az is kitűnik, hogy a vádbeli forgalmas helyszínen több ártatlan személy is tartózkodott, mind az utakon, mind a járdán, akik a hátulról, jelentős sebességgel motorkefépárnák ütköző I. r. vádlott cselekménye folytán, a motorkefépár felborulása miatt akár élet, testi épség vagyoni jellegű sérelmet is reálisan elszenvedhettek volna. Esetükben teljesen egyértelmű volt a közvetlen veszélyhelyzet.” Ld. Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31.

⁵⁵ A Btk. 234. § (1) bekezdésében foglalt alaptényállás szerint: „Aki a közúti közlekedés szabályainak megszegésével közúton vagy közforgalom előtt el nem zárt magánúton más vagy mások életét vagy testi épségét közvetlen veszélynek teszi ki, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” E diszpozícióból kitűnik, hogy a bűncselekmény passzív alanya a közúti közlekedési szabályszegéssel okozati összefüggésben kialakuló közvetlen veszélybe kerülő személy. A törvényi egységen alapuló rendelkezésre figyelemmel a passzív alanyok száma nem releváns, a bűncselekmény rendbelisége a veszélyhelyzetek számához igazodik. Ld. AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben* (Szeged: SZTE-ÁJTK 2014) 169. Ebből fakadón az adott közlekedési situációban nem támadó személy is passzív alanyként minősülhet, akivel szemben kifejtett magatartás büntetőjogellenességének kérdésében történő állásfoglalás nem mellőzhető.

Álláspontom szerint az elhárító cselekmény passzív alanya csak a védekezőn kívüli más, olyan természetes személy lehet, aki a jogos védelmi helyzetben jogtalan támadónak minősül. A jogos védelmi elhárítás során harmadik, kívülálló személynek okozott sérelem esetén a büntetőjog-ellenesség kizárására a végszükség szabályainak megfelelő alkalmazásával kerülhet sor.⁵⁶ E két személy relációjában ugyanis jogos pozíciók kollidálnak, ennek megítélése pedig a végszükség hatókörébe tartozik.

A jelenkori joggyakorlatban e kérdés megítélésére eltérő válaszokat találunk. A Fővárosi Ítéletábrla egyik döntésében a következő álláspontot foglalta el: „A Btk. 29. §-ában meghatározott jogos védelem törvényi megfogalmazásából kiindulva a törvényalkotó minden egyéb korlátozás nélkül azt a cselekményt minősíti jogos védelemnek, amely a jogtalan támadás elhárításához szükséges és nem korlátozza a fogalmat kizárólag a támadóval szemben szükséges cselekményekre. Így harmadik személy vagyoni jogainak, élet és testi épségének a védekezés során történt megsértése is a jogos védelem körébe tartozik, amennyiben ezt a szükségesség indokolja. A Btk. 29. §-a szerint a jogos védelem kizárja a cselekmény büntetethezességét, és a cselekmény fogalmába beletartozik a harmadik személynek okozott sérelem is. Így az adott ügyben a sértett sérelmére elkövetett gondatlan emberölés vétsége a jogos védelem körébe tartozik, a szükségesség indokolta és ezen belül bírálható el.”⁵⁷

Ezzel szemben foglalt állást ugyanakkor a Debreceni Ítéletábrla: „[...] jogos védelmi helyzet csak a támadóval szemben áll fenn, a harmadik személynek okozott sérelem esetén azt a végszükség szabályai szerint kell elbírálni.”⁵⁸ Tulajdonképpen ezt az álláspontot erősíti a Kúria 4/2013. BJE határozata is, amikor kimondja, hogy a védekezés a támadás jogtalansága folytán tekintendő jogszerűnek. Ebből fakadóan nyilvánvaló, hogy a jogtalanság talajára nem lépő, kívülálló személyek viszonylatában az elhárítás jogszerűsége a jogos védelem szabályai alapján nem igazolható.

Saját álláspontom a Debreceni Ítéletábrla határozatában kifejtettekkel egyező, ez az értelmezés van ugyanis összhangban a két jogellenességet kizáró ok elhatárolására irányadó dogmatikai alapvetéssel. Miként arra a Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság is helytállóan utalt az EBH alapjául szolgáló büntetőügy során meghozott elsőfokú határozatában: „A jogos védelmi helyzettel összefüggésben szükségesnek tartja a bíróság megjegyezni, hogy azt kizárólag I. r. vádlott és a motorkefépárral menekülő lopási cselekményt elkövetők viszonylatában állapította meg. [...] Emiatt rámutat a bíróság arra, hogy a jogos védelem rendeltetésszerű gyakorlása nem adhat alapot harmadik, ártatlan személyek sértésére, nem tekinthető korlátok nélküli jogosultságnak. Jogpolitikai cél egyedül a jogtalanság talaján állókkal szembeni fellépés biztosítása. A bíróság álláspontja szerint a jogos védelem keretei bővíthet-

⁵⁶ Ugyanígy pl. DEGRÉ Lajos *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből.* (Vác: Pestvidéki Nyomda 1910) 444–451.; TOKAJI Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban* (Budapest: KJK-KERSZÖV 1984) 254.; UJVÁRI Ákos: *A jogos védelem megítélésének új irányai* (Budapest: Ad Librum 2009) 84–85.; NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része.* (Budapest: HVG-ORAC 2008) 144.

⁵⁷ Fővárosi Ítéletábrla 3.Bf.152/2007/25. A szakirodalomban hasonlóan vélekedik FÖLDVÁRI József: *A magyar büntetőjogi általános része.* (Budapest: Osiris 2002) 140.

⁵⁸ Debreceni Ítéletábrla Bf.I.212/2011/4.

tők, de ez semmiképpen sem vezethet az ártatlan személyek veszélyeztetettségének növekedéséhez. A bíróságnak ezen követelmény érvényesítésében fokozottan kell közreműködnie.⁵⁹

A Fővárosi Ítéltábla fentiekben hivatkozott, 3.Bf.152/2007/25. számú döntésének elemzésekor ezzel egyező álláspontra helyezkedett a szakirodalomban Polgár András is: „[...] nyilván nincs szükség harmadik személy céltévesztés folytán történő lelövésére ahhoz, hogy a valós támadó által véghezvitt támadást visszaverjük. Sőt, hogy az igazi támadó támadását visszaverjük, ahhoz a valós támadóval szemben kell fellépünk, és nem harmadik, az ügyben érdektelen személyekkel szemben. Másrésztől a támadás fogalma csak a támadó–megtámadott személy viszonyában értelmezhető. Harmadik, érdektelen személy semmilyen jogtalan támadást nem intézett a védekezővel szemben, így a védekező harmadik személlyel szemben nem fejthet ki elhárító magatartást. Ezért álláspontom szerint a jogos védelem körébe tartozó magatartások esetén is irányadó és elvárható a kellő körültekintéssel való eljárás, a harmadik, véltlen személy kímélete.”⁶⁰

Tekintettel arra, hogy jelen ügyben a felmentés jogalapja egységesen a jogos védelem mint büntethetőséget kizáró ok [rég. Be. 6. § (3) bekezdés c) pont] volt, arra lehet következtetni, hogy a Kúria a jogos védelem hatókörét a támadónak nem minősülő személyeknek okozott jogtárgy-veszélyeztetésre is kiterjesztette.⁶¹ Ebből pedig az a további konklúzió is fakad, hogy e kúriai álláspont alapján az elhárítás ilyen irányú következményeit is elvben a támadónak kellene viselnie. Ezen értelmezés azonban valójában abszurd eredményhez vezet, minthogy tényleges kockázattávallásról jelen esetben nem is lehet szó: a támadó menekülő magatartása nem generálhat további büntetőjogi felelősséget, mivel a véltlen személyek esetében fennálló jogtárgy-veszélyeztetés ténylegesen nem a támadással, hanem már az arra adott védekezéssel áll közvetlen okozati összefüggésben.

Mindezek alapján álláspontom szerint a Kúria sem mellőzhette volna az elvi határozat alapjául szolgáló ügyben a végszükség törvényi feltételeinek vizsgálatát a nem támadó személyekkel szemben megvalósított veszélyeztetést érintően. Megjegyezhető, hogy a végszükségi rendelkezések alkalmazása sem feltétlen vezetett volna a védekező bűnösségének megállapításához. Ahogy arra az elvi döntésben a Kúria is rámutatott, a közlekedési lámpánál várakozó személygépkocsi zárt, szűk légterében a jobb oldali első ablaküveg betörésének robbanásszerű zaja olyan erőszak kifejtése, amely lenyűgöző erejű a járművezető személyére nézve, emellett azon tény, hogy a két férfi elkövető által valójában rablási erőszakkal végrehajtott cselekmény elszenvedője a személygépkocsijában egyedül tartózkodó nő volt, kétségkívül alkalmas a menthető felindulás kiváltására (EBH 118–120. pont). Így a védekező a végszükségi arányosság esetleges sérelmének megállapítása esetén a Btk. 23. § (2) bekezdésében szabályozott büntethetőséget kizáró ok alapján is mentesülhetett volna a büntetőjogi felelősség alól.

⁵⁹ Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 10.B.850/2015/31.

⁶⁰ POLGÁR András: *A jogos védelem és a végszükség napjaink ítélkezési gyakorlatában* (Veszprém: Büntetőjogi Tanulmányok XIV/2. szám, MTA Veszprémi Területi Bizottsága 2013) 8.

⁶¹ Megjegyezhető, hogy a Kúria a jogesetben a rongálási cselekmények vonatkozásában a szándékosság kizártságát állapította meg, amely a bűncselekmény hiányára utal. Ebben az esetben azonban a felmentésnek nem kizárólag a régi Be. 6. § (3) bekezdés c) pontján, hanem annak a) pontján is alapulnia kellett volna.

A kifejtettekben nyilvánvaló tehát, hogy e minősítési kérdés nem pusztán elméleti jellegű, hiszen – ahogy Ujvári korábban már rámutatott⁶² – a végszükség alkalmazási feltételei *in abstracto* – különösen az elhárítás mértéke szempontjából⁶³ – szigorúbbak lehetnek a jogos védelem kritériumainál. Ebből fakadóan a védekező cselekményhez kedvezőtlenebb, kifejezetten arányossági követelmény társul, ha az harmadik, egyébként jogos pozícióban lévő személynek okoz sérelmet. Ez a megállapítás magából a törvényből fakad, hiszen a végszükségi rendelkezés *expressis verbis* tartalmaz proporcionalitási követelményt, míg a jogos védelmi szabályozás csak az elhárítás szükségességéről szól. E konstrukció morális és igazságossági szempontból lehet igazolható: a jogellenesség kizárásához szigorúbb feltételeknek kell megfelelni akkor, ha jogszerű érdekek kollidálnak, mintha a jogtalanság találkozna jogos pozícióval (okozott társadalmi előnnyel összefüggő kompenzációs mérce).⁶⁴

6. Az ítélet jelentősége

A Gellér–Ambrus szerzőpáros azon véleményének ad hangot, hogy a magyar büntetőjog alapvetően precedensjellegű, amelyben a bíróságok döntésének rendkívüli jelentősége van. Álláspontjuk szerint különösen igaz ez az elvi határozatokra, amelyek ún. meggyőző precedensként ugyan kötelező erővel nem rendelkeznek, azonban iránymutatásul szolgálnak a jogalkalmazóknak a jog helyzetéről és alakulásáról.⁶⁵

Az idézett jogirodalmi álláspont *prima facie* egy kontinentális jogrendszerben nem találna sok követőre. A szerzők megállapítása azonban a jogos védelem bírói esetjogára feltétel nélkül igaz. A törvényi szabályozás ugyanis olyan tényállási elemeket tartalmaz, amelyekhez egy általános jellegű, minden egyes esetre egyaránt vonatkozatható értelmezés nem adható. A megállapító értelmezés hiánya pedig nem vitathatóan megnehezíti az egységes jogalkalmazói gyakorlat kialakítását.

Jelen tanulmányban elemzett elvi határozat is azon meggyőző precedensek közé sorolható, amely kötelező erővel ugyan nem bír, de a jogos védelem egyes kérdéseit illetően a 4/2013. BJE határozatban foglaltaknál egyértelműbb iránymutatást ad, egyúttal kifejezésre juttatva a „támadó viseli a kockázatot” elv primátusát a jogértelmezés terén. Az elemzésben említett dogmatikai hibái miatt ugyanakkor az EBH aggályos irányba befolyásolhatja a joggyakorlatot, a jogos védelem keretei között kifejezhető védekezési jog indokolatlan kiterjesztését generálhatja.

Gál Andor adjunktus • Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar • Bűnügyi Tudományok Intézete • e-mail: andor.gal@juris.u-szeged.hu

⁶² UJVÁRI (56. l.) 85.

⁶³ Ezen túl is a jogos védelemhez képest kedvezőtlenebb kritériumot jelenthet a veszély másként el nem hárítható jellege, valamint a Btk. 23. § (3) bekezdésében szabályozott, alkalmazást kizáró rendelkezés.

⁶⁴ Ez a mérce a Tokaji Géza által kimunkált, dogmatikai értelemben vett társadalomra veszélyesség fogalmából fakad. Ld. TOKAJI (56. l.) 109.

⁶⁵ GELLÉR–AMBRUS (50. l.) 124–125.